==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

વિરેન્દ્ર સિંહ અને અન્ય

વિરુદ્ધ

ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ.

તા. ૨૯/૦૪/૧૯૫૪

[મેહર ચંદ મહાજન, મુખ્ય ન્યાયાધીશ, બી. કે. મુખર્જી, વિવિયન બોઝ, ભગવતી અને ટી. એલ. વેંકટરામા અય્યર, ન્યાયમૂર્તિઓ]

ભારતનું બંધારણ, અનુચ્છેદ ૫, ૧૯(૧)(એફ), ૩૧(૧), અનુચ્છેદ ૧૩૧ નો પરંતુક અને અનુચ્છેદ ૩૬૩—બંધારણની અસર—ભૂતપૂર્વ ભારતીય દેશી રાજ્યો—ભારતનો ભાગ બનવું—કોઈપણ રાજ્ય સરકાર—શું રાજ્યકૃત્યના સ્વરૂપનું કંઈપણ કરી શકે—સાર્વભૌમ સત્તા—શું નાગરિક વિરુદ્ધ રાજ્યકૃત્યનો બચાવ લઈ શકે—બંધારણ પહેલાં પૂર્ણ સ્વાયત્તતા અને સાર્વભૌમત્વ ધરાવતા ભારતીય રાજ્યોના શાસકો દ્વારા અપાયેલ જાગીરો અને મુઆફીઓ—બંધારણની તારીખ સુધી પડકારાયા ન હોય ત્યારે શું બંધારણ પછી તેને રદ કરી શકાય—

કોર્ટો—તેમનું અધિકારક્ષેત્ર—જોડાણો અને તેવી મંજૂરીઓ સામે પ્રશ્ન ઉઠાવવા બાબત.

અરજદારોને જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ માં સરીલા રાજ્યના શાસક દ્વારા એક ગામમાં અને ચરખારી રાજ્યના શાસક દ્વારા ત્રણ ગામોમાં જાગીરો અને મુઆફીઓ આપવામાં આવી હતી. માર્ચ, ૧૯૪૮ માં સરીલા અને ચરખારી રાજ્યો સહિત ૩૫ રાજ્યોનું એક સંઘ બનાવીને યુનાઇટેડ સ્ટેટ ઓફ વિંધ્ય પ્રદેશની રચના કરવામાં આવી હતી. વિંધ્ય પ્રદેશ સરકારના મહેસૂલી અધિકારીઓએ આ ગ્રાન્ટ્સની કાયદેસરતા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવી તેમાં દખલગીરી કરતાં, વિંધ્ય પ્રદેશ સરકારે ડિસેમ્બર, ૧૯૪૮ માં આ ગ્રાન્ટ્સની પુષ્ટિ કરી હતી. જોકે રાજ્યોનું એકીકરણ યોગ્ય રીતે કામ કરી શક્યું નહિ અને તેથી તે જ ૩૫ શાસકોએ ડિસેમ્બર, ૧૯૪૯ માં બીજો કરાર કર્યો અને ૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ થી નવનિર્મિત રાજ્યનું વિસર્જન કર્યું, જેમાં દરેક શાસકે તે રાજ્યના શાસન સંબંધિત તમામ સત્તા અને અધિકારક્ષેત્ર ભારત સરકારને સોંપ્યા, જેને વિંધ્ય પ્રદેશ વિલીનીકરણ કરાર કહેવામાં આવ્યો હતો.

તે દસ્તાવેજના અનુચ્છેદ ૮ માં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે:— "ભારત સરકાર દ્વારા અથવા તેની સત્તા હેઠળ કોઈ તપાસ કરવામાં આવશે નહિ, અને કોઈપણ કરારબદ્ધ રાજ્યના શાસક વિરુદ્ધ તે રાજ્યના તેમના વહીવટના સમયગાળા દરમિયાન તેમના દ્વારા અથવા તેમની સત્તા હેઠળ કરવામાં આવેલ અથવા કરવામાં ન આવેલ કોઈપણ કાર્ય સંબંધે અંગત ક્ષમતામાં કે અન્યથા

કોઈપણ કોર્ટમાં કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવશે નહિ." વિંધ્ય પ્રદેશની રચના કરનારા રાજ્યોનું ૨૩ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ ચીફ કમિશનરના પ્રાંતમાં રૂપાંતર કરવામાં આવ્યું હતું. આ ચાર ગામો (જેને એન્ક્લેવ કહેવાય છે) ૨૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ આ પ્રાંતમાંથી બહાર કાઢવામાં આવ્યા હતા અને ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ ગવર્નર-જનરલના આદેશ દ્વારા યુનાઈટેડ પ્રોવિન્સિસ (હવે ઉત્તર પ્રદેશ) માં ભેળવી દેવામાં આવ્યા હતા. જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ માં અરજદારોની તરફેણમાં કરાયેલ ચાર ગામોની ગ્રાન્ટ ઓગસ્ટ, ૧૯૫૨ માં ભારત સરકાર સાથેની મસલતથી ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર દ્વારા રદ કરવામાં આવી હતી, જે રદ કરવાના આદેશનો અમલી ભાગ ઉત્તર પ્રદેશના ગવર્નર દ્વારા જારી કરવામાં આવ્યો હતો.

ઠેરવવામાં આવ્યું (૧) કે ચાર ગામોમાં જાગીરો અને મુઆફીઓની ગ્રાન્ટ રદ કરતો આદેશ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૧(૧) અને અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એફ) નો ભંગ કરતો હોવાથી અરજદારો બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨(૨) હેઠળ રિટ મેળવવા હક્કદાર હતા.

(૨) કોઈપણ રાજ્ય સરકારને રાજ્યકૃત્યના સ્વરૂપનું કંઈપણ કરવાનો અધિકાર નથી.

(૩) રાજ્યોના શાસકો દ્વારા કરવામાં આવેલા જોડાણો અને ડોમિનિયન ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા તેનો સ્વીકાર એ રાજ્યકૃત્યો હતા અને કોઈ મ્યુનિસિપલ કોર્ટ તેમની ક્ષમતા સામે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકે નહિ. બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૬૩ અને

અનુચ્છેદ ૧૩૧ નો પરંતુક બંધારણ અમલમાં આવ્યા પછી ભારતમાં કોર્ટોને જોડાણો અને તેના સ્વીકારમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ વિવાદનો નિકાલ કરવાના અધિકારક્ષેત્ર પર પ્રતિબંધ મૂકે છે. કોર્ટો માત્ર આવા જોડાણોની વાસ્તવિક હકીકતની નોંધ લઈ શકે છે.

(૪) વિવાદિત મિલકતો એવી મિલકતો હતી કે જેના પર ગ્રાન્ટ્સની તારીખે શાસકોનો નિકાલ કરવાનો સંપૂર્ણ અધિકાર હતો. આ ગ્રાન્ટ્સ સંપૂર્ણ સ્વરૂપની હતી અને કોઈપણ સભ્ય કાયદાકીય વ્યવસ્થા હેઠળ ગ્રાન્ટ મેળવનારાઓને સંપૂર્ણ અને અખંડિત માલિકી હક્ક પ્રદાન કરતી હતી. એમ માની લેવામાં આવે તો પણ (જોકે તેનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો નથી) કે સાર્વભૌમ સત્તાની માત્ર ઇચ્છાથી તે રદ થઈ શકતી હતી, તો પણ વાસ્તવિકતા એ રહી કે ભૂતપૂર્વ શાસકો દ્વારા તે ક્યારેય પાછી ખેંચવામાં આવી ન હતી કે ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા રાજ્યકૃત્ય તરીકે જપ્ત કરવામાં આવી ન હતી અને ૨૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ સુધી કબજો ચાલુ રાખવાનો અરજદારોનો હક્ક અને માલિકી હક્ક કાયદેસર અને મજબૂત હતો. ભારતના લોકો પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી અને લોકો દ્વારા પ્રદત્ત સત્તાના કારણે બંધારણે ભારતના પ્રદેશોમાં અને તેના નાગરિકો તથા જમીનો પરની મનસ્વી અને નિરંકુશ સત્તાના તમામ અવશેષોનો નાશ કર્યો હતો અને પ્રસ્તુત કેસમાં રાજ્ય જે મનસ્વી સત્તાના કૃત્યોનું સમર્થન કરવા માંગે છે તેવા કૃત્યો પર પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને ત્યાં આમંત્રિત તમામ લોકો બંધારણ સભામાં વિજેતા અને પરાજિત તરીકે નહિ, અથવા પ્રદેશ સોંપનારા અને તેને સમાવી લેનારા તરીકે

નહિ, પરંતુ ભારતના સાર્વભૌમ લોકો તરીકે, મુક્ત લોકતાંત્રિક સમકક્ષો તરીકે બેઠા હતા. સાર્વભૌમત્વનો દરેક અવશેષ ડોમિનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને રાજ્યો દ્વારા ત્યજી દેવામાં આવ્યો હતો અને આ ભૂમિના લોકોને સમર્પિત કરવામાં આવ્યો હતો, જેમણે ભારતનું નવું બંધારણ ઘડ્યું હતું.

(૫) બંધારણના અનુચ્છેદ ૫ હેઠળ તત્કાલીન ભારતીય દેશી રાજ્યોના તમામ રહેવાસીઓ, જેમાં સરીલા અને ચરખારીના શાસકો અને લોકોનો સમાવેશ થાય છે, એટલે કે જેઓએ ગ્રાન્ટ્સ આપી હતી અને જેઓએ તે પ્રાપ્ત કરી હતી અને જેઓ રાજ્યકૃત્ય તરીકે જપ્તી કરવા માંગતા હતા તે તમામ ભારતના નાગરિકો બન્યા હતા.

(૬) કોઈ સાર્વભૌમ સત્તા પોતાના જ પ્રજાજનો વિરુદ્ધ રાજ્યકૃત્ય કરી શકે નહિ અને તે અધિકારનો ઉપયોગ કરવા માંગતા રાજ્યની સ્થાપનાથી જ તેના પ્રદેશમાં શરૂઆતથી હંમેશાં નાગરિક રહેલા વ્યક્તિ વિરુદ્ધ ક્યારેય રાજ્યકૃત્ય થઈ શકે નહિ.

ન્યાયિક દ્રષ્ટાંતોની સમીક્ષા કરવામાં આવી.

મૂળ અધિકારક્ષેત્ર: પિટિશન નં. ૩૭/૧૯૫૩.

ચરખારી અને સરીલાના શાસકો દ્વારા અરજદારોની તરફેણમાં આપવામાં આવેલી ગ્રાન્ટ્સ રદ કરતા ઉત્તર પ્રદેશના ગવર્નરના તારીખ ૨૯ ઓગસ્ટ, ૧૯૫૨ ના આદેશને અમાન્ય અને રદબાતલ જાહેર કરવાની અરજ કરતાં ભારતનું

બંધારણ, અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ.

અરજદારો તરફથી કે. એસ. કૃષ્ણસ્વામી આયંગર અને એસ. પી. સિંહા (તેમની સાથે બિશન સિંહ અને એસ. એસ. શુક્લા).

સામાવાળા તરફથી ગોપાલજી મેહરોત્રા અને સી. પી. લાલ.

ઇન્ટરવીનર તરફથી સી. કે. દફતરી, ભારતના સોલિસિટર–જનરલ (તેમની સાથે જી. એન. જોશી, પોરસ એ. મહેતા અને પી. જી. ગોખલે).

૧૯૫૪. એપ્રિલ ૨૯.

કોર્ટનો આદેશ ન્યાયમૂર્તિ બોઝ દ્વારા આપવામાં આવેલ.

ન્યાયમૂર્તિ બોઝ—આ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની એક પિટિશન છે. તે એવા ભારતીય દેશી રાજ્યોમાં આવેલી મિલકતના બંધારણ પછીના અધિકારો અંગે એક મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરે છે કે જે રાજ્યો બંધારણ પહેલાં બ્રિટિશ ભારતનો ભાગ ન હતા, પરંતુ જે બંધારણના થોડા સમય પહેલાં ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયામાં જોડાયા હતા અને બંધારણ પછી ભારતીય પ્રજાસત્તાકનો અવિભાજ્ય અંગ બન્યા હતા.

અહીં પ્રસ્તુત રાજ્યો ચરખારી અને સરીલા છે.

બ્રિટિશ શાસનકાળ દરમિયાન તેઓ બ્રિટિશ ક્રાઉનની સર્વોચ્ચતા હેઠળ સ્વતંત્ર રાજ્યો હતા. તેઓ બ્રિટિશ ક્રાઉનને સર્વોચ્ચ સત્તા તરીકે સ્વીકારતા હતા

અને તેના પ્રત્યે રૂપાંતરિત વફાદારી ધરાવતા હતા, પરંતુ ભારત સરકાર પ્રત્યે કોઈ વફાદારી ધરાવતા ન હતા.

૧૯૪૭ માં ભારતે સ્વતંત્રતા મેળવી અને ઈન્ડિયન ઈન્ડિપેન્ડન્સ એક્ટ, ૧૯૪૭ ના કારણે એક ડોમિનિયન બન્યું. તે કાયદાની કલમ ૭ ના કારણે તે જ સમયે ભારતીય દેશી રાજ્યો પરની બ્રિટિશ ક્રાઉનની સર્વોચ્ચ સત્તા સમાપ્ત થઈ ગઈ. ત્યારબાદ તરત જ, માત્ર ત્રણ સિવાયના તમામ ભારતીય રાજ્યો જોડાણ દસ્તાવેજો કરી આપીને નવા ડોમિનિયનમાં જોડાયા. તેમાં આ બે રાજ્યો પણ સામેલ હતા કે જેની સાથે આપણે સંબંધિત છીએ. ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઈન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ માં યોગ્ય સુધારો કરીને નવા ડોમિનિયન ઓફ ઈન્ડિયાને આ જોડાણો સ્વીકારવાની સત્તા આપવામાં આવી હતી. જોડાણ કરનારા રાજ્યોના સાર્વભૌમત્વને સ્પષ્ટપણે માન્યતા આપવામાં આવી હતી અને તેનું રક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. દરેક શાસકે સહી કરેલા જોડાણ દસ્તાવેજના અમલી શબ્દો આ મુજબ હતા— "તેથી હવે હું ..... શાસક ..... મારા સદરહુ રાજ્યમાં અને તેના પરના મારા સાર્વભૌમત્વનો ઉપયોગ કરીને આ મારો જોડાણ દસ્તાવેજ કરી આપું છું."

અને કલમ ૮ માં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે— "આ દસ્તાવેજમાંનું કંઈપણ આ રાજ્યમાં અને તેના પરના મારા સાર્વભૌમત્વના સાતત્યને અસર કરતું નથી, અથવા આ દસ્તાવેજ દ્વારા કે તેના હેઠળ જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, આ રાજ્યના શાસક તરીકે મારા દ્વારા હાલ ભોગવવામાં આવતી

કોઈપણ સત્તાઓ, અધિકાર અને હક્કોના ઉપયોગને અથવા આ રાજ્યમાં હાલ અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદાની કાયદેસરતાને અસર કરતું નથી."

મોટા પાયે જોતાં, જોડાણની અસર ત્રણ વિષયો: સંરક્ષણ, વિદેશી બાબતો અને સંદેશાવ્યવહાર સિવાય શાસકોની પૂર્ણ સ્વાયત્તતા અને સાર્વભૌમત્વ જાળવી રાખવાની હતી. આ ત્રણ વિષયો નવા ડોમિનિયનની કેન્દ્ર સરકારને તબદીલ કરવામાં આવ્યા હતા.

બીજી એક કલમ મહત્વપૂર્ણ છે, કલમ ૬, જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે— "આ દસ્તાવેજમાંનું કંઈપણ ડોમિનિયન ધારાસભાને કોઈપણ હેતુ માટે જમીનનું ફરજિયાત સંપાદન કરવાની સત્તા આપતો કોઈપણ કાયદો આ રાજ્ય માટે બનાવવાની સત્તા આપશે નહિ ..... . "

તે જ સમયગાળા દરમિયાન, દરેક જોડાણ કરનાર શાસકે ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયા સાથે યથાસ્થિતિ કરાર કર્યો હતો.

નીચેની કલમ સુસંગત છે:

"આ કરારમાંની કોઈપણ બાબત કોઈપણ સર્વોચ્ચ સત્તાના કાર્યોના ઉપયોગનો સમાવેશ કરતી નથી."

હાલ વિવાદિત તબદીલીઓ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ માં કરવામાં આવી હતી. ૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ ના રોજ સરીલાના શાસકે રિગવારા ગામ અરજદારોને આપ્યું હતું અને ૨૮ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ ના રોજ ચરખારીના શાસકે પાથા, કુઆ

અને ઐચના ગામો પણ અરજદારોને આપ્યા હતા.

ત્યારબાદ, ૧૩ માર્ચ, ૧૯૪૮ ના રોજ બુંદેલખંડ અને બઘેલખંડના ૩૫ રાજ્યો (ચરખારી અને સરીલા સહિત) એક રાજ્યમાં એકઠા થવા સંમત થયા, જેને યુનાઇટેડ સ્ટેટ ઓફ વિંધ્ય પ્રદેશ કહેવામાં આવનાર હતું. આ કરારના પાલનમાં ૩૫ શાસકો પૈકી દરેકે ૧૮ માર્ચ, ૧૯૪૮ ના રોજ એક પ્રતિક્ષાપત્ર પર હસ્તાક્ષર કર્યા, જેનાથી નવા રાજ્યનું અસ્તિત્વ આવ્યું. એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ છે કે આ તેમની વચ્ચેની સંપૂર્ણ આંતરિક વ્યવસ્થા હતી અને ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયા સાથેની કોઈ સંધિ ન હતી. દરેક શાસકે સમગ્ર એકમ માટે પોતાના સાર્વભૌમત્વનો એક અંશ અનિવાર્યપણે સમર્પિત કર્યો હતો, પરંતુ ૧૯૪૭ માં પહેલેથી જ સમર્પિત કરાયેલા ત્રણ વિષયો, એટલે કે સંરક્ષણ, વિદેશી બાબતો અને સંદેશાવ્યવહાર સિવાય ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયાને સાર્વભૌમ સત્તાઓનું કોઈ વધારાનું સમર્પણ કરવામાં આવ્યું ન હતું. આ પુનર્ગઠન છતાં, કરાર પહેલાં દરેક શાસકમાં રહેલી સાર્વભૌમ સત્તાઓનો કુલ સરવાળો હવે સમગ્ર એકમ અને તેના ઘટક ભાગોમાં સમાવિષ્ટ હતો: તેમાંથી કશુંય ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયા સમક્ષ ગુમાવાયું ન હતું. આ પછી તરત જ, નવનિર્મિત વિંધ્ય પ્રદેશ સંઘના મહેસૂલી અધિકારીઓએ એકીકરણ પહેલાં કેટલાક શાસકો દ્વારા આપવામાં આવેલી ગ્રાન્ટ્સમાં દખલગીરી કરવાનો પ્રયાસ કર્યો; તેમાં અહીં પ્રસ્તુત ગ્રાન્ટ્સ પણ સામેલ હતી. તેના કારણે વિંધ્ય પ્રદેશ સરકાર સમક્ષ ફરિયાદો થઈ અને તે સરકારે ૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૪૮ ના રોજ વાદગ્રસ્ત ગ્રાન્ટ્સનું સન્માન કરવાનો નિર્ણય કર્યો. તે તારીખના મહેસૂલ મંત્રીનો આદેશ નીચે મુજબ છે— "સમગ્ર પ્રશ્ન

પર વિચારણા કર્યા પછી એવો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો છે કે કરાર પર સહી કરતાં પહેલાં શાસકો દ્વારા આપવામાં આવેલી આવી ગ્રાન્ટ્સનું સન્માન કરવું જોઈએ, કારણ કે બંધારણીય રીતે જ્યાં સુધી રજવાડા મંત્રાલય દ્વારા અન્યથા નિર્દેશ ન આપવામાં આવે ત્યાં સુધી વિંધ્ય પ્રદેશ સરકારે આવી ગ્રાન્ટ્સની માન્યતા નકારવી જોઈએ નહિ."

તે મુજબ સંબંધિત મહેસૂલી અધિકારીઓને "આવી ગ્રાન્ટ્સમાં દખલગીરી કરવાથી દૂર રહેવા" આદેશો જારી કરવામાં આવ્યા હતા. આ નિર્ણયની જાણ ૧૩ માર્ચ, ૧૯૪૯ ના રોજ ચરખારી અને સરીલાના શાસકોને કરવામાં આવી હતી. તેઓને જણાવવામાં આવ્યું હતું કે તેમની ગ્રાન્ટ્સનું સન્માન કરવામાં આવશે.

આ એકીકરણ સંતોષકારક રીતે કાર્ય કરી શક્યું નહિ, તેથી ૨૬ ડિસેમ્બર, ૧૯૪૯ ના રોજ તે જ ૩૫ શાસકોએ પોતાના અગાઉના કરારને રદ કરતો અને ૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ થી નવનિર્મિત રાજ્યનું વિસર્જન કરતો બીજો કરાર કર્યો. તે જ દસ્તાવેજ દ્વારા દરેક શાસકે તે જ તારીખથી ભારત સરકારને "તે રાજ્યના શાસન સંબંધિત અને તેના માટેની સંપૂર્ણ અને અનન્ય સત્તા, અધિકારક્ષેત્ર અને અધિકારો" સોંપ્યા. અનુચ્છેદ ૨ માં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે— "ઉપરોક્ત દિવસથી, યુનાઇટેડ સ્ટેટ ઓફ વિંધ્ય પ્રદેશનું અસ્તિત્વ સમાપ્ત થશે, અને તે રાજ્યની તમામ મિલકત, અસ્કયામતો અને જવાબદારીઓ તેમજ તેના હક્કો, ફરજો અને જવાબદારીઓ ભારત સરકારની રહેશે."

આ દસ્તાવેજને વિંધ્ય પ્રદેશ વિલીનીકરણ કરાર કહેવામાં આવ્યો હતો.

ભારતીય ડોમિનિયનની સરકાર પણ તેમાં એક પક્ષકાર હતી અને રજવાડા મંત્રાલયમાં તેના સચિવે આ દસ્તાવેજ પર પોતાની સહી કરી હતી. દરેક શાસકને સાલિયાણું અને કરારની તારીખે તેમના દ્વારા ભોગવવામાં આવતા તમામ અંગત વિશેષાધિકારો, મોભો અને ખિતાબોની ખાતરી આપવામાં આવી હતી. સાલિયાણાની ખાતરી આપતી કલમ પછી તરત જ નીચે મુજબ આવે છે— "અનુચ્છેદ ૪ (૨) સદરહુ રકમ શાસક અને તેમના પરિવારના તમામ ખર્ચાઓને આવરી લેવાના હેતુથી છે ..... અને કોઈપણ કારણસર તેમાં વધારો કે ઘટાડો કરવામાં આવશે નહિ."

નીચેના અનુચ્છેદો પણ સુસંગત છે:

અનુચ્છેદ ૬ "ભારત સરકાર દરેક કરારબદ્ધ રાજ્યની ગાદી માટે કાયદા અને પરંપરા અનુસાર ઉત્તરાધિકારની તેમજ તેના શાસકના અંગત અધિકારો, વિશેષાધિકારો, મોભો અને ખિતાબોની ખાતરી આપે છે.

અનુચ્છેદ ૭ – (૧) દરેક કરારબદ્ધ રાજ્યના શાસક, કરારના પાલનમાં રાજપ્રમુખને તે રાજ્યનો વહીવટ સોંપ્યાની તારીખે પોતાની માલિકીની તમામ ખાનગી મિલકતો (રાજ્યની મિલકતોથી ભિન્ન) ની સંપૂર્ણ માલિકી, ઉપયોગ અને ઉપભોગ માટે હક્કદાર રહેશે.

(૨) જો મિલકતની કોઈપણ બાબત શાસકની ખાનગી મિલકત છે કે રાજ્યની મિલકત તે અંગે કોઈ વિવાદ ઉદ્ભવે, તો તે ભારત સરકાર દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવનાર ન્યાયિક અધિકારીને સંદર્ભિત કરવામાં આવશે, અને તે

અધિકારીનો નિર્ણય સંબંધિત તમામ પક્ષકારો માટે આખરી અને બંધનકર્તા રહેશે.

અનુચ્છેદ ૮ ભારત સરકાર દ્વારા અથવા તેની સત્તા હેઠળ કોઈ તપાસ કરવામાં આવશે નહિ, અને તે રાજ્યના પોતાના વહીવટના સમયગાળા દરમિયાન શાસક દ્વારા અથવા તેમની સત્તા હેઠળ કરવામાં આવેલા અથવા કરવામાંથી બાકાત રાખવામાં આવેલા કોઈપણ કાર્યના સંબંધમાં, અંગત ક્ષમતામાં કે અન્યથા, કોઈપણ કરારબદ્ધ રાજ્યના શાસક વિરુદ્ધ કોઈપણ કોર્ટમાં કોઈ કાર્યવાહી ચાલશે નહિ."

ડોમિનિયન સરકારે ૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ વિંધ્ય પ્રદેશની રચના કરનારા રાજ્યોનો વહીવટ સંભાળી લીધો અને તેમને ચીફ કમિશનરના પ્રાંત તરીકે રચવાનો નિર્ણય કર્યો. તેણે ૨૨ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના ગવર્નર-જનરલના જાહેરનામા દ્વારા આ કર્યું અને ૨૩ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ આ નવા પ્રાંતનું અસ્તિત્વ અમલમાં લાવ્યું. પરંતુ આપણે જે ચાર ગામો સાથે સંબંધિત છીએ (જેને એન્ક્લેવ કહેવામાં આવે છે) તેમને ૨૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ આ પ્રાંતમાંથી બહાર કાઢવામાં આવ્યા અને ધ પ્રોવિન્સિસ એન્ડ સ્ટેટ્સ (એબ્ઝોર્પ્શન ઓફ એન્ક્લેવ્સ) ઓર્ડર, ૧૯૫૦ નામના ગવર્નર-જનરલના હુકમ દ્વારા યુનાઇટેડ પ્રોવિન્સિસ (હવે ઉત્તર પ્રદેશ) માં સમાવી લેવામાં આવ્યા. આ હુકમ ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમો ૨૯૦, ૨૯૦-એ અને ૨૯૦-બી હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો.

તે હુકમના હાલના હેતુ માટે સુસંગત ભાગો આ મુજબ છે:

"૩ (૧) નિયત તારીખથી, પ્રથમ અનુસૂચિમાં નિર્દિષ્ટ પ્રત્યેક એન્ક્લેવ સમર્પણ કરનાર એકમનો ભાગ બનતો બંધ થશે, અને સમાવી લેનાર એકમમાં સમાવિષ્ટ થશે અને તેનો ભાગ બનશે ..... "

"૬. એન્ક્લેવમાં આવેલી તમામ મિલકત અને અસ્કયામતો કે જે, નિયત તારીખના તરત પહેલાં, સમર્પણ કરનાર એકમની સરકારમાં નિહિત હતી તે, તે તારીખથી, સમાવી લેનાર એકમની સરકારમાં નિહિત થશે.

૭. સમર્પણ કરનાર એકમની સરકારના એન્ક્લેવના સંબંધમાંના તમામ હક્કો, જવાબદારીઓ અને ફરજો, પછી ભલે તે કરારમાંથી ઉદ્ભવતા હોય કે અન્યથા, નિયત તારીખથી, અનુક્રમે સમાવી લેનાર એકમની સરકારના હક્કો, જવાબદારીઓ અને ફરજો રહેશે.

૮. નિયત તારીખના તરત પહેલાં એન્ક્લેવમાં અમલમાં રહેલા તમામ કાયદાઓ, તે દિવસથી, તે એન્ક્લેવમાં અમલમાં રહેતા બંધ થશે, અને સમાવી લેનાર એકમમાં અમલમાં રહેલા તમામ કાયદાઓ, તે દિવસથી, તે એન્ક્લેવમાં લાગુ થશે અને અમલમાં રહેશે."

બંધારણ ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ અમલમાં આવ્યું. તે વર્ષના પાછળના ભાગમાં ઉત્તર પ્રદેશ સરકારે રદબાતલ કરવાનો તે પ્રશ્ન ફરી ખોલવાનો નિર્ણય કર્યો જે વિંધ્ય પ્રદેશ સરકારે ૭ ડિસેમ્બર, ૧૯૪૮ ના રોજ પતાવી દીધો

હતો, અને ૨૯ ઓગસ્ટ, ૧૯૫૨ ના રોજ, બંધારણ અમલમાં આવ્યાના અઢી વર્ષથી વધુ સમય પછી અને ગ્રાન્ટ્સ અપાયાના સાડા ચાર વર્ષ પછી, ઉત્તર પ્રદેશ સરકારે, ભારત સરકાર સાથે વિચાર-વિમર્શ કરીને, આપણે જેની સાથે સંબંધિત છીએ તે ગ્રાન્ટ્સ રદ કરી દીધી.

ઉત્તર પ્રદેશના ગવર્નરે ૨૯ ઓગસ્ટ, ૧૯૫૨ ના રોજ નીચે મુજબનો આદેશ જારી કર્યો:

"વિષય: એકીકરણ પહેલાં ચરખારી અને સરીલાના શાસકો દ્વારા આપવામાં આવેલી જાગીરો અને મુઆફીઓની રદબાતલપાત્ર ગ્રાન્ટ્સ.

ઉપરોક્ત વિષય પરના તમારા તારીખ ૩૦ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૫૦ ના શેરા નં. ૩૮૮૫/૧૫ ૧૧૦-૧૯૫૦ ના સંદર્ભમાં, મને જણાવવાનો નિર્દેશ થયો છે કે, ભારત સરકાર સાથે વિચાર-વિમર્શ કરીને, ગવર્નરે ચરખારી અને સરીલાના શાસકો દ્વારા ૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ ના રોજ અથવા ત્યારપછી તેમના પરિવારના સભ્યો, સગાંઓ અને અન્ય લોકોને આપવામાં આવેલી ગ્રાન્ટ્સ રદ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે. આ આદેશની નકલો ૨૯ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૩ ના રોજ ચરખારી અને સરીલાના શાસકોને મોકલવામાં આવી હતી.

આના કારણે ધ સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ વિરુદ્ધ બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની હાલની પિટિશન ઉપસ્થિત થઈ. કેન્દ્ર સરકારને ઇન્ટરવીન કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યે જવાબી સોગંદનામામાં નીચે મુજબ રજૂઆત કરી:

"(૩) કરાર પર સહી કરવાના તરત પહેલાં કે પછી, વિંધ્ય પ્રદેશ સંઘની રચના કરનારા ભારતીય દેશી રાજ્યો પૈકી કેટલાક શાસકો, કે જેમના પ્રદેશો ત્યારબાદ ઉત્તર પ્રદેશમાં સમાવી લેવામાં આવ્યા હતા, તેમણે પોતાના નિકટના સંબંધીઓને બદદાનતપૂર્વક જમીનની જાગીરો અને મુઆફીઓ આપી હતી અને તે રીતે પરોક્ષપણે પોતાના સાલિયાણામાં વધારો કર્યો હતો.

(૪) એવું જણાય છે કે વિંધ્ય પ્રદેશ સરકારે જોડાણ કરનારા રાજ્યોના શાસકો દ્વારા અપાયેલી બદદાનતવાળી ગ્રાન્ટ્સનો કેસ ફરી ખોલ્યો હતો અને તેમની વિનંતી પર ભારત સરકારે ઉત્તર પ્રદેશ સરકારને પણ તે મુજબ કરવા નિર્દેશો જારી કર્યા હતા.

(૯) ..... આ ગ્રાન્ટ્સની અસર શાસકના સાલિયાણામાં વધારો કરવાની છે ..... કે જેમની જવાબદારી ગ્રાન્ટ મેળવનારાઓનું ભરણપોષણ કરવાની હતી."

રદબાતલ કરવાનો અમલી હુકમ ઉત્તર પ્રદેશના ગવર્નર દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો અને બંધારણ હેઠળ એ સ્પષ્ટ છે કે કોઈપણ રાજ્ય સરકારને રાજ્યકૃત્યના સ્વરૂપનું કંઈપણ કરવાનો અધિકાર નથી, પરંતુ ભારત સરકાર સાથે વિચાર–વિમર્શ કરીને આ રદબાતલ કરવામાં આવી હોવાની હકીકતને ધ્યાને લેતાં, બ્યુરોન વિરુદ્ધ ડેનમેન (૧), સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ઇન કાઉન્સિલ ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ કામાચી બોયે સહાબા (૨), અને જોહ્નસ્ટોન વિરુદ્ધ પેડલર (૩) ના કેસોની તર્જ પર ઉત્તર પ્રદેશના ગવર્નરને સાર્વભૌમ સત્તાના એવા

પ્રતિનિધિ તરીકે ગણવા અમારી સમક્ષ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જેમનું કૃત્ય તે સત્તા દ્વારા મંજૂર અને બહાલી આપવામાં આવ્યું હોય, અને તે આધારે કેન્દ્ર સરકારને રાજ્યકૃત્ય તરીકે આ ગ્રાન્ટ્સ રદ કરવાનો અધિકાર અને સત્તા હતી કે કેમ તેનો નિર્ણય કરવા જણાવવામાં આવ્યું હતું.

ન્યાયશાસ્ત્રીઓ આ બાબતે ભિન્ન મંતવ્યો ધરાવે છે. એક છેડે પ્રિવિ કાઉન્સિલનો શ્રેણીબદ્ધ કેસોમાંનો અભિપ્રાય છે. તેમની અસર વાજેસિંગજી જોરાવરસિંગજી વિરુદ્ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા ઇન કાઉન્સિલ (૧) માં અને ફરીથી સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ વિરુદ્ધ સરદાર રુસ્તમ ખાન (૨) માં નીચેના શબ્દોમાં સારાંશિત કરવામાં આવી હતી:

"આ બાબતનો સારાંશ આ મુજબ છે: જ્યારે કોઈ સાર્વભૌમ રાજ્ય દ્વારા પ્રથમ વખત કોઈ પ્રદેશ સંપાદિત કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે રાજ્યકૃત્ય છે. તે સંપાદન કઈ રીતે કરવામાં આવ્યું છે તેનાથી કોઈ ફરક પડતો નથી. તે વિજય દ્વારા હોઈ શકે છે, તે સંધિ પછીના સમર્પણ દ્વારા હોઈ શકે છે, તે માન્યતાપ્રાપ્ત શાસક દ્વારા અત્યાર સુધી બિન-કબજા હેઠળના પ્રદેશના કબજા દ્વારા હોઈ શકે છે. તમામ કેસોમાં પરિણામ એક જ રહે છે. તે પ્રદેશનો કોઈપણ રહેવાસી નવા સાર્વભૌમ દ્વારા સ્થાપિત મ્યુનિસિપલ કોર્ટોમાં માત્ર એવા જ અધિકારો સિદ્ધ કરી શકે છે જે તે સાર્વભૌમે પોતાના અધિકારીઓ મારફતે માન્ય રાખ્યા હોય. પૂર્વવર્તીઓના શાસન હેઠળ તેની પાસે રહેલા આવા અધિકારો તેને કોઈ લાભ આપતા નથી. એટલું જ નહિ, સમર્પણની સંધિમાં એવી શરત રાખવામાં આવી

હોય કે અમુક રહેવાસીઓ અમુક અધિકારો ભોગવશે, તોપણ તે રહેવાસીઓને મ્યુનિસિપલ કોર્ટોમાં તે શરતોનો અમલ કરાવવાનો કોઈ હક્ક આપતું નથી. અમલ કરાવવાનો અધિકાર માત્ર ઉચ્ચ કરારબદ્ધ પક્ષકારો પાસે જ રહે છે;" તેમજ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ઇન કાઉન્સિલ ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ કામાચી બોયે સહાબા (૧) માં અને જોહ્નસ્ટોન વિરુદ્ધ

પેડલર (૧) માં નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવ્યું છે: "તે કૃત્યના ઔચિત્ય અથવા ન્યાયિકતા અંગે, ન તો નીચેની કોર્ટ કે ન તો જ્યુડિશિયલ કમિટી પાસે કોઈ અભિપ્રાય રચવાના સાધનો છે, અથવા જો તેમણે કોઈ અભિપ્રાય રચ્યો હોય તો તેને વ્યક્ત કરવાનો કોઈ અધિકાર છે. જેમના હિતો પ્રભાવિત થયા છે તેમના માટે તે કૃત્ય, સમગ્ર રીતે જોતાં, ન્યાયી કે અન્યાયી, રાજકીય રીતે યોગ્ય કે અયોગ્ય, ફાયદાકારક કે નુકસાનકારક હોઈ શકે છે. આ એવા મુદ્દાઓ છે કે જેમાં નામદાર ન્યાયાધીશો પ્રવેશી શકે નહિ. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે, જો કોઈ ખોટું કામ થયું હોય તો પણ, તે એવું અન્યાયપૂર્ણ કૃત્ય છે કે જેના માટે ન્યાયની કોઈ પણ મ્યુનિસિપલ કોર્ટ કોઈ ઉપાય પ્રદાન કરી શકે નહિ."

સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા ઇન કાઉન્સિલ વિરુદ્ધ બાઈ રાજબાઈ (૧) અને વાજેસિંગજી જોરાવરસિંગજી વિરુદ્ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા ઇન કાઉન્સિલ (૨) માં પ્રિવિ કાઉન્સિલના જણાવ્યા મુજબ, નવા સાર્વભૌમે જૂના અધિકારોને માન્યતા આપી છે તે સાબિત કરવાનો બોજો તેનો દાવો કરનાર પક્ષકાર પર રહે છે. વિદ્વાન સોલિસિટર-જનરલ આ કેસો પર આધાર રાખે છે.

બીજા છેડે યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ સુપ્રિમ કોર્ટના ચીફ જસ્ટિસ જહોન માર્શલનો અભિપ્રાય છે.

તેમણે વર્ષ ૧૮૩૩ માં યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ વિરુદ્ધ પરચેમેન (૧) માં જણાવ્યું હતું:

"એ નોંધવું અસ્થાને નહીં ગણાય કે વિજયના કેસોમાં પણ, વિજેતા માટે સાર્વભૌમને પદભ્રષ્ટ કરવા અને દેશ પર પોતાનું પ્રભુત્વ સ્થાપિત કરવા સિવાય વિશેષ કંઈ કરવું એ અત્યંત અસામાન્ય છે. રાષ્ટ્રોનો આધુનિક વહેવાર, જે હવે કાયદો બની ગયો છે, તેનો ભંગ થશે; જો ખાનગી મિલકત સામાન્ય રીતે જપ્ત કરવામાં આવે અને ખાનગી અધિકારો રદ કરવામાં આવે, તો સમગ્ર સભ્ય વિશ્વ દ્વારા સ્વીકારાયેલી અને અનુભવાયેલી ન્યાય અને હક્કની ભાવનાને આઘાત પહોંચશે. લોકો પોતાની વફાદારી બદલે છે; તેમના પ્રાચીન સાર્વભૌમ સાથેનો તેમનો સંબંધ વિસર્જિત થાય છે; પરંતુ એકબીજા સાથેના તેમના સંબંધો અને મિલકતના તેમના અધિકારો અવિરત રહે છે. જો વિજયના કેસોમાં પણ આ આધુનિક નિયમ હોય, તો પ્રદેશના સૌહાર્દપૂર્ણ સમર્પણના કેસમાં તેની પ્રસ્તુતતા અંગે કોણ શંકા કરી શકે? ..... પ્રદેશના સમર્પણનો અર્થ ક્યારેય તેના રહેવાસીઓની માલિકીની મિલકતનું સમર્પણ ગણવામાં આવતો નથી. રાજા માત્ર એ જ સમર્પિત કરે છે જે તેનું પોતાનું હતું. તેમણે અગાઉ ગ્રાન્ટ તરીકે આપેલી જમીનો સમર્પિત કરવા માટે તેમની ન હતી. બંનેમાંથી કોઈ પક્ષકાર સમર્પણને તે રીતે સમજી શકે નહિ. બંનેમાંથી કોઈ પક્ષકાર પોતાની જાતને

વ્યક્તિઓ પ્રત્યે એવું ખોટું કૃત્ય કરવાનો પ્રયાસ કરતી ગણી શકે નહિ જે સમગ્ર સભ્ય જગતની પ્રથા દ્વારા વખોડાયેલું હોય. એક સાર્વભૌમ તરફથી બીજા સાર્વભૌમને તેના નામથી પ્રદેશનું સમર્પણ, જે એક જ સમયે જમીનો અને તેમાં વસતા લોકોનું સમર્પણ કરવાનો સંયુક્ત વિચાર વ્યક્ત કરે છે, તે અનિવાર્યપણે માત્ર સાર્વભૌમત્વ તબદીલ કરવા તરીકે જ સમજવામાં આવશે, અને ખાનગી મિલકતમાં દખલ કરવા તરીકે નહિ."

આ અભિપ્રાયને ૧૯૩૭ માં શાપલેઈ વિરુદ્ધ મિઅર (૧) માં ન્યાયમૂર્તિ કાર્ડોઝો દ્વારા અનુસરવામાં આવ્યો હતો. તેમણે કહ્યું હતું: "સાર્વભૌમત્વ આમ તબદીલ થયું હતું, પરંતુ ખાનગી માલિકી યથાવત્ રહી હતી ..... આજે જમીન પરનો માલિકી હક્ક શોધવા માટે આપણે જાણવું જોઈએ કે જ્યારે તે જમીન મેક્સિકોમાં હતી ત્યારે માલિકી હક્ક ક્યાં હતો."

હાઈડ્સ ઈન્ટરનેશનલ લો, ભાગ ૧, બીજી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૪૩૩ પરથી આપણે તારવી શકીએ છીએ કે આ જ સિદ્ધાંત પર્મેનન્ટ કોર્ટ ઓફ ઈન્ટરનેશનલ જસ્ટિસ દ્વારા પણ પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો હતો. વિદ્વાન લેખક જર્મની દ્વારા પોલેન્ડને સમર્પિત કરાયેલા પ્રદેશમાં જર્મન મૂળના વસાહતીઓ સંબંધિત અમુક પ્રશ્નો પર ૧૦ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૨૩ ના પોતાના છઠ્ઠા સલાહકાર અભિપ્રાયમાં કોર્ટનું અવતરણ ટાંકે છે: "હાલના કાયદા હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલા ખાનગી અધિકારો સાર્વભૌમત્વના પરિવર્તન પર સમાપ્ત થતા નથી. કોઈ એ વાતનો ઇનકાર કરતું નથી કે જર્મન સિવિલ લો, દીવાની અને પ્રક્રિયાગત બંને, પ્રશ્ન હેઠળના પ્રદેશમાં

અવિરતપણે કાર્યરત રહ્યો છે. ભાગ્યે જ એવું કહી શકાય કે, કાયદો અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં, તેના હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલા ખાનગી અધિકારો નાશ પામ્યા છે. આવી દલીલ કોઈ સિદ્ધાંત પર આધારિત નથી અને લગભગ સાર્વત્રિક અભિપ્રાય અને પ્રથા વિરુદ્ધ હશે ..... હાલના અભિપ્રાયના હેતુઓ માટે એટલું કહેવું પૂરતું છે કે આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદામાં રાજ્ય ઉત્તરાધિકારના સામાન્ય સિદ્ધાંતના અસ્તિત્વનો વિરોધ કરનારા પણ એ હદે જાળવી રાખવા તૈયાર નથી કે મિલકતના માલિક તરીકે રાજ્ય પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલા અધિકારો સહિતના ખાનગી અધિકારો સાર્વભૌમત્વના ઉત્તરાધિકારી વિરુદ્ધ અમાન્ય છે."

અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ આ વર્ગના કેસો પર આધાર રાખે છે અને મેયર ઓફ લ્યોન્સ વિરુદ્ધ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની (૧) માં પ્રિવિ કાઉન્સિલ તરફથી આટલો ટેકો મેળવે છે જ્યાં લોર્ડ બ્રોહમે કહ્યું હતું: "બધા પક્ષે એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે, જ્યારે વિજય દ્વારા અથવા સમર્પણ દ્વારા વસ્તીવાળા દેશમાં વિદેશી વસાહત પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે ..... જ્યાં સુધી ક્રાઉન અથવા ધારાસભા તેને બદલે નહિ ત્યાં સુધી તે દેશનો કાયદો ચાલુ રહે છે."

જોકે એ દર્શાવવું યોગ્ય રહેશે કે હાઇડ પૃષ્ઠ ૪૩૨ પર આ સિદ્ધાંત પર મર્યાદાઓ મૂકે છે અને કોર્પસ જ્યુરિસ: ઇન્ટરનેશનલ લો, ભાગ ૩૩, પૃષ્ઠ ૪૧૫ ના વિદ્વાન લેખકો એવી મર્યાદા મૂકે છે કે સ્પષ્ટ સમજૂતીના અભાવે વિજેતા વિજિત રાજ્યની કોઈ જવાબદારીઓ સ્વીકારતો નથી. આ ભેદ વેસ્ટ રેન્ડ સેન્ટ્રલ ગોલ્ડ માઇનિંગ કંપની વિરુદ્ધ રેક્સ (૧) માં ચીફ જસ્ટિસ લોર્ડ આલ્વરસ્ટોન

દ્વારા પણ દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, જ્યાં અમેરિકન કેસો પર ટિપ્પણી કરતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે ખાનગી મિલકતમાં વ્યક્તિઓના ખાનગી અધિકારો અને નવા સાર્વભૌમ વિરુદ્ધ અમલમાં મૂકવા માંગતા કરાર આધારિત અધિકારો વચ્ચે તફાવત છે. તેમણે કહ્યું હતું: "એ ભૂલવું ન જોઈએ કે ખાનગી વ્યક્તિઓની ખાનગી મિલકત, ખાસ કરીને જમીન કે જેના પર માલિકી હક્ક વિજય અથવા જોડાણ પહેલાં પહેલેથી જ પૂર્ણ થઈ ગયો હતો, તેના સંબંધમાં વિજયી રાજ્યોની જવાબદારીઓ કરાર દ્વારા વ્યક્તિગત અધિકારોના સંબંધમાં ઉદ્ભવતી જવાબદારીઓથી તદ્દન ભિન્ન છે. એક કરતાં વધુ કેસોમાં કહેવામાં આવ્યું છે તેમ, પ્રદેશના સમર્પણનો અર્થ તે પ્રદેશમાં વ્યક્તિઓની મિલકત જપ્ત કરવાનો નથી. જો મિલકતનો કોઈ ચોક્કસ હિસ્સો ખાનગી માલિકને તબદીલ કરવામાં આવ્યો હોય અથવા ગીરવે મૂકવામાં આવ્યો હોય, અથવા તેના પર પૂર્વાધિકાર નિર્માણ કરવામાં આવ્યો હોય, તો એવા મુદ્દાઓ ઉદ્ભવે છે જે તે મુદ્દાઓ કરતાં અલગ છે કે જ્યારે પ્રશ્ન એ હોય કે વિજિત રાજ્યની વ્યક્તિઓ પ્રત્યેની કરાર આધારિત જવાબદારી વિજયી રાજ્ય દ્વારા સ્વીકારવાની છે કે કેમ."

લોર્ડ આલ્વરસ્ટોને એ પણ દર્શાવ્યું હતું કે જે અમેરિકન કેસો પર આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાયશાસ્ત્રીઓએ પોતાના મંતવ્યો આધારિત રાખ્યા છે, તેમાં સમર્પણની સંધિઓ તેમજ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સના ત્યારપછીના કાયદાઓએ સમર્પણ સમયે અસ્તિત્વમાં રહેલા ખાનગી મિલકતના માલિકોના અધિકારોનું રક્ષણ કર્યું હતું અને તેથી તે દરેક કેસમાં નિર્ણય કરવાનો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ હતો કે સંબંધિત તારીખે મિલકતના કોઈ ખાનગી અધિકારો વાસ્તવમાં અસ્તિત્વ

ધરાવતા હતા કે કેમ.

હવે તે અંગ્રેજી કાયદો પણ છે, કારણ કે પ્રિવિ કાઉન્સિલ અને હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સે પણ ઠેરવ્યું છે કે નવો સાર્વભૌમ પોતાના અધિકારો જતો કરવાનો અને સમર્પણની તારીખે અસ્તિત્વમાં રહેલા માલિકી હક્કો અને અધિકારોને માન્યતા આપવાનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે. આ માન્યતા કાયદા દ્વારા અથવા જાહેરનામા દ્વારા આપી શકાય છે અને સમર્પણ પછી મિલકત સાથેના વ્યવહારની પદ્ધતિ પરથી પણ તે તારવી શકાય છે: ફોરેસ્ટર વિરુદ્ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા ઇન કાઉન્સિલ (૧) (કાયદો); સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ વિરુદ્ધ બાઈ રાજબાઈ (૨) (કરાર, કાયદો અને વ્યવહાર પદ્ધતિ); મેયર ઓફ લ્યોન્સ વિરુદ્ધ ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની (૩) (હક્કજતો કરવો) અને પૃષ્ઠ ૨૮૫ પર (ત્યાગ); તેમજ વાજેસિંગજી જોરાવરસિંગજી વિરુદ્ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા (૪) અને સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ વિરુદ્ધ સરદાર રુસ્તમ ખાન (૫).

આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાયશાસ્ત્રીઓના મંતવ્યો સાથે કામ પાર પાડતી વખતે, લોર્ડ હેલ્સબરીએ ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે તે માત્ર તેમના મતે કાયદો કેવો હોવો જોઈએ તેની ઘોષણાઓ માત્ર હતી અને તેને કોઈ બંધનકર્તા બળ ન હતું. તેમણે કુક વિરુદ્ધ સ્પ્રિગ (૧) માં હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સમાં કહ્યું હતું: "એ કહેવું પૂરતો ઉત્તર નથી કે આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો અનુસાર જે સાર્વભૌમ સમર્પણ સ્વીકારે છે તે સમર્પિત પ્રદેશમાં આવી ખાનગી મિલકતના સંબંધમાં પૂર્વ સાર્વભૌમની ફરજો અને કાનૂની જવાબદારીઓ સંભાળી લે છે અને ખાનગી

મિલકતનું સન્માન કરે છે. આવા સિદ્ધાંતનો યોગ્ય અર્થ માત્ર એટલો જ થઈ શકે છે કે આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સુસ્થાપિત નિયમો અનુસાર સમર્પણ દ્વારા સાર્વભૌમત્વના પરિવર્તનથી ખાનગી મિલકતને અસર થવી જોઈએ નહિ, પરંતુ આવી જવાબદારીનો અમલ કરાવવાની સત્તા કોઈ સ્થાનિક ન્યાયપંચ પાસે નથી. અને જો સમર્પણ કરનાર શાસક અને જે સરકારને સમર્પણ કરવામાં આવ્યું છે તેની વચ્ચે ખાનગી મિલકતનું સન્માન કરવામાં આવશે તેવો કોઈ સ્પષ્ટ કે સુસ્થાપિત સોદો થયો હોય, તો તે માત્ર એવો સોદો છે કે જે સામાન્ય રાજદ્વારી દબાણના માર્ગે સાર્વભૌમ દ્વારા સાર્વભૌમ વિરુદ્ધ જ અમલમાં મૂકી શકાય છે."

તેમના આ અભિપ્રાયને પ્રિવિ કાઉન્સિલ દ્વારા સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ વિરુદ્ધ સરદાર રુસ્તમ ખાન (૧) માં અને ફરીથી હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સ દ્વારા જોહ્નસ્ટોન વિરુદ્ધ પેડલર (૨) માં સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું. વેસ્ટ રેન્ડ સેન્ટ્રલ ગોલ્ડ કંપની વિરુદ્ધ રેક્સ (૩) માં ચીફ જસ્ટિસ લોર્ડ આલ્વરસ્ટોને ન્યાયની મ્યુનિસિપલ કોર્ટોમાં આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદો ક્યાં સુધી સ્વીકારી શકાય અને લાગુ કરી શકાય તેનું વિગતવાર વિશ્લેષણ કર્યું હતું અને પોતાના નિષ્કર્ષ માટેના કારણો દર્શાવ્યા હતા.

અરજદારના વિદ્વાન વકીલે અંગ્રેજી અદાલતો દ્વારા રાજ્યકૃત્ય પર મૂકવામાં આવેલી અન્ય એક મર્યાદા દર્શાવી. તેઓ કહે છે કે જો જપ્ત કરવાનો અધિકાર સ્વીકારવામાં આવે તો પણ, જો ક્રાઉન અથવા તેના અધિકારીઓએ મનસ્વી રીતે નહિ પરંતુ કાનૂની માલિકીના બહાના હેઠળ કાર્ય કર્યું હોય, તો તે

અધિકાર જતો કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવું જોઈએ. તેમણે દલીલ કરી હતી કે મનસ્વીપણું રાજ્યકૃત્યનું મુખ્ય તત્વ હતું. તેમણે સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ઇન કાઉન્સિલ ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ કામાચી બોયે સહાબા (૧), ફોરેસ્ટર વિરુદ્ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા ઇન કાઉન્સિલ (૨) અને જોહ્નસ્ટોન વિરુદ્ધ પેડલર (૩) પર આધાર રાખ્યો. તેમણે દર્શાવ્યું કે સામાવાળાનું સોગંદનામું બતાવે છે કે સરકારે બદદાનતવાળી ગ્રાન્ટ્સ સિવાયની તમામ ગ્રાન્ટ્સ ચાલુ રાખવાનો નિર્ણય કર્યો હતો, અને તેથી આ કોઈ મનસ્વી જોડાણનું કૃત્ય ન હતું પરંતુ જેને કાનૂની અધિકાર માનવામાં આવતો હતો તેનો ઉપયોગ કરવાનો પ્રયાસ હતો. અમે આ પૈકી કોઈપણ બાબતની ચર્ચા કરવાનો ઇરાદો ધરાવતા નથી. અમારા મતે, આ પૈકી કોઈ પણ નિર્ણયને અમારી સમક્ષ ઉપસ્થિત સમસ્યા સાથે કોઈ સંબંધ નથી, એટલે કે ભારતીય સંઘમાં જોડાયેલા અને બંધારણને અસ્તિત્વમાં લાવનારા લોકો અને પ્રદેશો પર બંધારણની અસર. અંતિમ જોડાણની તારીખ, ૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ સુધીના ઘટનાક્રમ હાલની બાબતમાં માત્ર ઐતિહાસિક રસના છે. ચરખારી અને સરીલાના શાસકોએ, અંતિમ જોડાણની ક્ષણે, સર્વોચ્ચતા સમાપ્ત થઈ ત્યારે તેમની પાસે જે સાર્વભૌમત્વ હતું તે સમગ્ર જાળવી રાખ્યું હતું, સિવાય કે ૧૯૪૭ ના તેમના જોડાણ દસ્તાવેજો દ્વારા ભારતીય ડોમિનિયનને આપવામાં આવેલો હિસ્સો; વચગાળામાં જ્યારે તેમણે એકીકરણનો પ્રયોગ કર્યો ત્યારે તેમણે તેમાંથી કશુંય ગુમાવ્યું ન હતું. તે સમયે તેના કેટલાક પાસાઓની પુનઃવહેંચણી થઈ હતી પરંતુ એકીકરણ પહેલાં તેઓ જે કંઈ ધરાવતા હતા તે તમામ યુનાઇટેડ સ્ટેટ ઓફ વિંધ્ય

પ્રદેશનો અંત આવ્યો અને તેનું અસ્તિત્વ સમાપ્ત થયું ત્યારે દરેકને પરત મળ્યું હતું. ત્યારપછી દરેકે પોતાના હક્કથી ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયામાં જોડાણ કર્યું હતું.

હવે એ નિર્વિવાદ છે કે આ જોડાણ અને ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા તેનો સ્વીકાર એવા રાજ્યકૃત્યો હતા કે જેમના અધિકારક્ષેત્ર અંગે કોઈ મ્યુનિસિપલ કોર્ટ તપાસ કરી શકતી ન હતી; તેમજ બંધારણ પછી ભારતમાં કોઈ પણ કોર્ટ, અનુચ્છેદ ૩૬૩ અને અનુચ્છેદ ૧૩૧ ના પરંતુકના કારણે, તેમાંથી ઉદ્ભવતા કોઈપણ વિવાદનું સમાધાન કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર સ્વીકારી શકતી નથી; તેઓ માત્ર જોડાણની હકીકતની નોંધ લઈ શકે છે; રાજ્યોના જોડાણ સંબંધિત ગવર્નમેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૬ જુઓ.

પરંતુ પછી શું? ભલે પ્રિવિ કાઉન્સિલનો અભિપ્રાય સાચો હોય કે ચીફ જસ્ટિસ માર્શલ દ્વારા તેની વ્યાપક રૂપરેખામાં રજૂ કરાયેલ અભિપ્રાય વધુ યોગ્ય હોય, તમામ સત્તાધિકારીઓ સંમત છે કે વિજિત અથવા સમર્પિત પ્રદેશોમાં અસ્તિત્વમાં રહેલા અધિકારોને માન્યતા આપવી અને કાયદા દ્વારા અથવા અન્યથા પોતાના કાયદાઓ તેમને લાગુ કરવા એ નવા સાર્વભૌમની સત્તામાં છે; અને સમાવી લેનાર રાજ્યની મ્યુનિસિપલ કોર્ટો દ્વારા આ કાયદાઓની તપાસ અને અર્થઘટન થઈ શકે છે, અને ખરેખર જ્યારે પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય ત્યારે થવું જ જોઈએ.

હવે હાલના કેસમાં, અંતિમ જોડાણ પછી શું બન્યું? ૧૯૪૯ માં ગવર્નમેન્ટ

ઓફ ઇન્ડિયા એક્ટ, ૧૯૩૫ ની કલમ ૨૯૦–એ પહેલેથી જ અસ્તિત્વમાં હતી, જેમાં નીચે મુજબ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી:

"ચીફ કમિશનરના પ્રાંત તરીકે અમુક જોડાણ કરનારા રાજ્યોનો વહીવટ .....

(૧) જ્યાં કોઈપણ ભારતીય દેશી રાજ્ય અથવા આવા રાજ્યોના કોઈપણ જૂથના શાસન સંબંધિત અને તેના માટેની સંપૂર્ણ અને અનન્ય સત્તા, અધિકારક્ષેત્ર અને અધિકારો હાલ પૂરતા ડોમિનિયન સરકાર દ્વારા વાપરી શકાય તેવા હોય, ત્યાં ગવર્નર–જનરલ હુકમ દ્વારા એવો નિર્દેશ આપી શકે છે કે (એ) તે રાજ્ય અથવા રાજ્યોના જૂથનો વહીવટ તમામ બાબતોમાં એવી રીતે ચલાવવામાં આવશે જાણે કે તે રાજ્ય અથવા રાજ્યોનું જૂથ ચીફ કમિશનરનો પ્રાંત હોય .....

(૨) આ કલમની પેટા–કલમ (૧) ના ખંડ (એ) હેઠળ હુકમ જારી થતાં, દિલ્હીના ચીફ કમિશનરના પ્રાંતને લાગુ પડતી આ કાયદાની તમામ જોગવાઈઓ તે રાજ્ય અથવા રાજ્યોના જૂથને લાગુ પડશે જેના સંબંધમાં આ હુકમ કરવામાં આવ્યો હોય."

અંતિમ જોડાણ દસ્તાવેજ ઉપરની પેટા–કલમ (૧) નું પાલન કરે છે. જરૂરી હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો અને વિંધ્ય પ્રદેશનો ચીફ કમિશનરનો પ્રાંત, જેમાં તે તારીખે વિવાદિત મિલકતનો સમાવેશ થતો હતો, તે ૨૩ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ અસ્તિત્વમાં આવ્યો. હવે એ નિર્વિવાદ છે કે દિલ્હીના ચીફ

કમિશનરના પ્રાંતમાં રાજ્યકૃત્ય તરીકે મિલકતની જપ્તી ન તો થઈ શકે છે, ન તો થઈ શકી હોત. એ સમજવું મુશ્કેલ છે કે ડોમિનિયન સરકાર દ્વારા તમામ બાબતોમાં ચીફ કમિશનરના પ્રાંત તરીકે વહીવટ કરવામાં આવતા વિસ્તારમાં આવું કેવી રીતે થઈ શકે, ભલે કબજો ધરાવનાર વ્યક્તિ તે સમયે દેશનો નાગરિક ન હોય, જે ધારણા કોઈપણ રીતે નિર્વિવાદ નથી; ખરેખર મેયર ઓફ લ્યોન્સ વિરુદ્ધ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની (૧) માં પ્રિવિ કાઉન્સિલના નિર્ણયની આ જ અસર છે. જો જપ્તીના અધિકારો અસ્તિત્વમાં હોત તો પણ (જે મુદ્દો અમે નક્કી કરતા નથી) તેને જતો કરવાની સાર્વભૌમ સત્તાની સ્પષ્ટ પસંદગી તેના પોતાના કાયદામાં વ્યક્ત થયેલી જણાય છે; અને બે દિવસ પછી, ૨૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ જ્યારે વિવાદિત મિલકતો ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યમાં સમાવી લેવામાં આવી ત્યારે પણ આ જ પરિણામો આવ્યા હતા. પ્રિવિ કાઉન્સિલ મેયર ઓફ લ્યોન્સ વિરુદ્ધ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીમાં પૃષ્ઠ ૨૮૫ પર વધુ આગળ વધીને કહે છે કે હક્કજતો કરવો અથવા ત્યાગ કરવો એ સંધિ પરથી જ સ્થાપિત કરી શકાય છે.

".... એ વાતનો ઈનકાર કરી શકાય નહિ કે ક્રાઉન પોતાના વિશેષાધિકારનો ત્યાગ કરી શકે છે; ખરેખર, જ્યારે પણ વિજિત પ્રાંતોના રહેવાસીઓ સંધિ દ્વારા પ્રજાજનોના અધિકારો મેળવે છે તેવું ઠેરવવામાં આવે છે, ત્યારે આ સિદ્ધાંતને અત્યંત ભારપૂર્વક માનનારાઓએ પણ કહેવું જોઈએ કે આ સંધિ ક્રાઉનના અધિકારનો સ્વેચ્છિક ત્યાગ છે.

તે વિજિત પ્રદેશને પોતાના આ વિશેષાધિકારમાંથી મુક્ત કરવાની

સાર્વભૌમની ઇચ્છાનો પુરાવો આપે છે.

પરંતુ સાર્વભૌમની આ જ ઇચ્છા અન્ય સંજોગો પરથી પણ એકત્ર કરી શકાય છે, અને વિશેષાધિકારનો આવો ત્યાગ આ રીતે સાબિત થઈ શકે છે."

પરંતુ તે ગમે તે હોય, હકીકત એ રહે છે કે ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ સુધી આ અરજદારોના વિવાદિત જમીનો પરના માલિંકી હક્કોનો અસ્વીકાર કરવામા આવ્યો ન હતો. જોડાણ દસ્તાવેજોમાં સમાવિષ્ટ કરાર અને ઉપર ટાંકેલા કાયદા તેમજ જાહેરનામા છતાં ડોમિનિયન સરકારનો તેમ કરવાનો અધિકાર જ્યાં સુધી તેનો ઉપયોગ ન થાય ત્યાં સુધી મોકૂફ રહ્યો હતો કે નહિ તે મહત્વહીન છે, કારણ કે વાસ્તવમાં તેનો કોઈ ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો ન હતો. હવે તે અધિકારોનો ઉપયોગ ન થવાની શું અસર થઈ? અંગ્રેજી દ્રષ્ટિકોણથી પણ, વાસ્તવિક કબજો ધરાવનાર વ્યક્તિ જમીન પર અધિકારો વિનાનો નથી, તેમજ તે સંપૂર્ણપણે ઉપાય વિનાનો પણ નથી. તે માત્ર નિવારણના સાધનોનો પ્રશ્ન છે. જોહ્નસ્ટોન વિરુદ્ધ પેડલર (૧) માં હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સમાં બોલતા લોર્ડ એટકિન્સને કહ્યું હતું: "ન્યાયિક સત્તામંડળો પરથી એ તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે સાર્વભૌમ સત્તાના રાજ્યકૃત્ય દ્વારા વ્યક્તિને થયેલું નુકસાન, જે કૃત્ય દ્વારા નુકસાન પહોંચાડવામાં આવ્યું છે તેના સ્વરૂપના કારણે ખોટું કામ બનતું બંધ થતું નથી. આ સત્તામંડળો જે સ્થાપિત કરે છે તે એ છે કે જે સાર્વભૌમ સત્તા નુકસાન પહોંચાડે છે તેની કોર્ટોમાં તે ખોટા કૃત્યના ઉપાયની માંગણી કરી શકાતી નથી, અને વ્યથિત પક્ષકારે નિવારણ માટે તે રાજ્યની રાજદ્વારી કાર્યવાહી પર આધાર રાખવો પડે છે

કે જેનો તે પ્રજાજન હોય."

તેવી જ રીતે ફોરેસ્ટર વિરુદ્ધ સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ ફોર ઇન્ડિયા (૧) માં, જે બેગમની મિલકત સરકારે રાજ્યકૃત્ય તરીકે જપ્ત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, તેણી માત્ર વાસ્તવિક કબજામાં હતી: પૃષ્ઠ ૧૬ જુઓ. પ્રિવિ કાઉન્સિલે ઠેરવ્યું હતું કે સરકારે કાનૂની માલિકીના બહાના હેઠળ કાર્ય કરવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો, તેથી પુનઃપ્રાપ્તિનો તેનો પ્રયાસ કોઈ રાજ્યકૃત્ય ન હતો અને પરિણામે કોર્ટોમાં તેની સમીક્ષા થઈ શકતી હતી.

નામદાર ન્યાયાધીશોએ તે પછી બ્રિટિશ સરકાર હેઠળ નહિ, પરંતુ તેની પૂર્વવર્તી સાર્વભૌમ સત્તા પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલા અધિકાર તરીકે બેગમના માલિકી હક્કની તપાસ હાથ ધરી (પૃષ્ઠ ૧૮). તેવી જ રીતે મેયર ઓફ લ્યોન્સ વિરુદ્ધ ઇસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની (૧) માં, જમીન પર વિદેશી વ્યક્તિનો માલિકી હક્ક માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો, અંગ્રેજી કાયદા હેઠળ નહિ (કારણ કે જો તે લાગુ પડ્યો હોત તો ખાલસા થઈ ગઈ હોત), પરંતુ બિન-બ્રિટિશ સ્ત્રોતોમાંથી પ્રાપ્ત ભારતના કાયદા હેઠળ, એટલે કે સમર્પણ પહેલાંના તે દેશના કાયદા હેઠળ. એવું ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં સુધી બદલાય નહિ ત્યાં સુધી તે કાયદાઓ ચાલુ રહ્યા હતા અને તે કારણસર જે માલિકી હક્ક અંગ્રેજી કાયદા હેઠળ ખામીયુક્ત ગણાયો હોત તેને માન્ય રાખવામાં આવ્યો હતો. પૃષ્ઠ ૨૭૪ પર નામદાર ન્યાયાધીશો જણાવે છે: "જે અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે તેના પરથી માત્ર એટલું જ સાબિત થતું નથી કે કલકત્તા એ વસ્તી ધરાવતા અને પોતાની સરકાર

ધરાવતા દેશમાં પ્રાપ્ત થયેલો એક જિલ્લો હતો, પરંતુ એ પણ કે લાંબા સમય સુધી વિદેશીઓને અસમર્થ બનાવતો આવો કોઈ કાયદો લાગુ કરી શકાયો ન હતો, જેમ કે અત્યારે એશિયાટિક અથવા પોર્ટુગીઝ પ્રદેશના આવા ભાગમાં લાગુ કરી શકાતો નથી .... "

અને પૃષ્ઠ ૨૭૧ પર તેઓએ પહેલેથી જ કહ્યું હતું: "પૂર્વવર્તી કેસમાં, એ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે, ક્રાઉન અથવા ધારાસભા તેને બદલે નહિ ત્યાં સુધી દેશનો કાયદો ચાલુ રહે છે."

જોહ્નસ્ટોન વિરુદ્ધ પેડલર (૧) માં પૃષ્ઠ ૨૮૧ પર લોર્ડ એટકિન્સનનો અભિપ્રાય આ જ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જતો જણાય છે. તેમણે કહ્યું હતું: "અને જ્યાં વ્યથિત વ્યક્તિ એક સ્વતંત્ર રાજા હતો, કે જેની સામે ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીએ યુદ્ધ કર્યું હતું, અને તેને કેદી બનાવીને તેની મિલકત જપ્ત કરી હતી, ત્યાં પણ એક્સ– રાજા ઓફ કૂર્ગ વિરુદ્ધ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની (૨) માં સર જહોન રોમિલી માસ્ટર ઓફ ધ રોલ્સ દ્વારા સ્પષ્ટપણે એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આ કૃત્ય રાજ્યકૃત્ય હોવા છતાં, કંપની દ્વારા જપ્ત કરાયેલી એવી કોઈપણ મિલકતના સંબંધમાં તેની સામે દાવો માંડી શકાયો હોત કે જે મિલકત રાજા તરીકેની હેસિયતમાં નહિ પરંતુ તેની અંગત મિલકત તરીકે અંગત ક્ષમતામાં રાજાની માલિકીની હતી."

આ ન્યાયિક સત્તામંડળોની સમીક્ષા પરથી અમારું માનવું છે કે ભલે પ્રિવિ કાઉન્સિલ અને હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સનો અભિપ્રાય લેવામાં આવે અથવા ચીફ જસ્ટિસ માર્શલનો અભિપ્રાય લેવામાં આવે, આ અરજદારો, કે જેઓ વિવાદિત

જમીનો પર વાસ્તવિક કબજો ધરાવતા હતા, તેમની પાસે તે જમીનોમાં એવા અધિકારો હતા કે જે તેઓ ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ સુધી ડોમિનિયન કોર્ટોમાં તે જમીન આપનારા શાસકો અને સંભવતઃ રાજ્ય સિવાયની અન્ય તમામ વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ અમલમાં મૂકી શક્યા હોત. અમારો એવો સૂચવવાનો બિલકુલ ઈરાદો નથી કે તેઓ તે શાસકો અને ડોમિનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ પણ તેનો અમલ કરાવી શક્યા ન હોત, પરંતુ જે કારણો અમે ટૂંક સમયમાં જાહેર કરીશું તેના લીધે તે ચોક્કસ વિવાદમાં પ્રવેશ કરવો જરૂરી નથી.

આ કેસના હેતુઓ માટે એટલું ઠેરવવું પૂરતું છે કે અરજદારો પાસે, ગમે તે સંજોગોમાં, ઉપર વ્યાખ્યાયિત કરેલા અધિકારો હતા.

હવે અરજદારોના અધિકારોની વ્યાપ્તિ શું હતી?

આ મિલકતો જાહેર ઈમારતો વગેરે જેવા અર્થમાં રાજ્યની મિલકતો ન હતી. તે નિર્વિવાદપણે એવી મિલકતો હતી કે જેના પર ગ્રાન્ટ્સની તારીખે શાસકો સંપૂર્ણ નિકાલના અધિકારો ધરાવતા હતા. આ ગ્રાન્ટ્સ સ્વરૂપમાં સંપૂર્ણ છે અને કાયદાની કોઈપણ સભ્ય વ્યવસ્થા હેઠળ ગ્રાન્ટ મેળવનારને સંપૂર્ણ અને અખંડિત માલિકી હક્ક તબદીલ કરે છે. દલીલ કરવામાં આવી હતી તેમ ભલે સ્વીકારી લેવામાં આવે (જોકે અમે તેવો નિર્ણય કરતા નથી) કે તમામ આંતરિક બાબતોમાં પોતાની પ્રજા પર સંપૂર્ણ અને નિરંકુશ સત્તા ધરાવતા સાર્વભૌમની માત્ર મરજી પર તે રદબાતલપાત્ર હતી.

હકીકત એ રહે છે કે તે સમય સુધી ન તો પૂર્વ શાસકો દ્વારા તે પરત

લેવામાં આવી હતી કે ન તો રાજ્યકૃત્ય તરીકે ડોમિનિયન ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા જપ્ત કરવામાં આવી હતી. તેથી, ૨૫ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ સુધી, શાસકો અને ડોમિનિયન ઓફ ઈન્ડિયા સિવાય અન્ય તમામ સામે, ગમે તે સંજોગોમાં, કબજો ચાલુ રાખવાનો અરજદારોનો અધિકાર અને માલિકી હક્ક કાયદેસર અને યોગ્ય હતો.

હવે બંધારણે તેના પર શું અસર કરી?

અમારા મતે, બંધારણે આ ભૂમિના લોકો પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલી અને તેમના દ્વારા પ્રદાન કરાયેલી સત્તાના કારણે, ભારતના પ્રદેશોમાં અને તેના નાગરિકો તેમજ જમીનો પરની મનસ્વી અને નિરંકુશ સત્તાના તમામ અંશોને એક ભવ્ય પગલામાં ભૂંસી નાખ્યા અને મનસ્વી સત્તાના તેવા જ કૃત્યો પર પ્રતિબંધ મૂક્યો કે જેને રાજ્ય હવે માન્ય રાખવા માંગે છે. તે મુદ્દો સ્વીકાર્યા કે નક્કી કર્યા વિના ભલે સ્વીકારી લેવામાં આવે કે ડોમિનિયન ઓફ ઈન્ડિયા પાસે એક સમયે એવી સત્તાઓ હતી કે જેના માટે કેન્દ્ર સરકાર હવે દલીલ કરે છે. તે જ ન્યાયિક સત્તામંડળો જે તે સત્તા સ્વીકારતા જણાય છે તેઓ એ પણ સ્વીકારે છે કે તેને જતી કરી શકાય છે અથવા તેનો ત્યાગ કરી શકાય છે. તો પછી તે રાજ્યો પ્રત્યે ડોમિનિયનનું શું વલણ હતું કે જેમને તે ભારતીય પ્રજાસત્તાકમાં સામેલ કરવા માંગતું હતું જે પ્રજાસત્તાક હવે મુક્ત, સાર્વભૌમ, લોકશાહી બનવાનું હતું, જેમ કે પાછળથી તેના બંધારણે તેની ઘોષણા કરી? સત્તાવાર સત્તા દ્વારા પ્રકાશિત ભારતીય દેશી રાજ્યો અંગેના શ્વેતપત્રમાં જાહેર કરાયા મુજબ અમે તે સરકારના

મુખપત્રમાંથી ટાંકીએ છીએ.

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનું (તેઓ તે સમયે રજવાડા વિભાગના પ્રભારી હતા) ૫ જુલાઈ, ૧૯૪૭ નું નિવેદન પૃષ્ઠ ૧૫૭ પર પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવ્યું છે. તેમણે પૃષ્ઠ ૧૫૮ પર કહ્યું હતું: "તેની સંસ્થાઓ સાથેનો આ દેશ તેમાં વસતા લોકોનો ગૌરવપૂર્ણ વારસો છે. એ માત્ર એક સંજોગ છે કે કેટલાક દેશી રાજ્યોમાં રહે છે અને કેટલાક બ્રિટિશ ભારતમાં, પરંતુ બધા એકસરખી રીતે તેની સંસ્કૃતિ અને ચરિત્રના સહભાગી છે. આપણે બધા લોહી અને લાગણીના સંબંધો તેમજ સ્વાર્થના બંધનોથી એકબીજા સાથે જોડાયેલા છીએ. કોઈ આપણને ટુકડાઓમાં વિભાજિત કરી શકે નહિ; આપણી વચ્ચે કોઈ અગમ્ય અવરોધો ઊભા કરી શકાય નહિ. તેથી હું સૂચવું છું કે આપણા માટે વિદેશીઓ તરીકે સંધિઓ કરવા કરતાં મિત્રો તરીકે સાથે બેસીને કાયદા બનાવવા વધુ સારું છે. હું મારા મિત્રો, દેશી રાજ્યોના શાસકો અને તેમની પ્રજાને આપણા બધાના સમાન હિત માટે આપણી માતૃભૂમિ પ્રત્યેની સહિયારી વફાદારીથી પ્રેરિત સંયુક્ત પ્રયાસમાં મિત્રતા અને સહકારની આ ભાવના સાથે બંધારણ સભાની કાઉન્સિલોમાં આમંત્રિત કરું છું."

આ આમંત્રણ ૧૯ મે, ૧૯૪૯ ના રોજ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું.

શ્વેતપત્રના પૃષ્ઠ ૧૦૯ પર જણાવવામાં આવ્યું છે: "જેમ જેમ રાજ્યો કેન્દ્રની વધુ નજીક આવ્યા તેમ તેમ એ સ્પષ્ટ બન્યું કે ભારતીય સંઘના વિવિધ ઘટક એકમો માટે અલગ બંધારણો ઘડવાનો વિચાર એ શાસકોની

રાજ્યવ્યવસ્થાનો વારસો હતો જેને લોકશાહી વ્યવસ્થામાં કોઈ સ્થાન હોઈ શકે નહિ. તેથી, ૧૯ મે, ૧૯૪૯ ના રોજ રજવાડા મંત્રાલય દ્વારા સંઘો અને રાજ્યોના વડાપ્રધાનો સાથે આ બાબતે આગળ ચર્ચા કરવામાં આવી હતી, અને તેમની સંમતિથી એવો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો કે રાજ્યોનું બંધારણ પણ ભારતની બંધારણ સભા દ્વારા ઘડવું જોઈએ અને તે ભારતના બંધારણનો ભાગ બનવું જોઈએ." બંધારણ સભામાં સાથે બેઠેલા અને ત્યાં પોતાના પ્રતિનિધિઓ મોકલનારાઓને વિજેતા અને વિજિત તરીકે, સમર્પણ કરનારા અને સમાવી લેનારા તરીકે, અથવા રાજ્યકૃત્ય માટે ઉચ્ચ કરારબદ્ધ પક્ષકારો તરીકે જોડાણો બાંધનારા અને સંધિઓ કરનારા સાર્વભૌમ કે તેમના પૂર્ણ સત્તાધિકારીઓ તરીકે વિચારવું અશક્ય છે. તેઓ ત્યાં સાર્વભૌમ અને પ્રજાજન તરીકે, અથવા નાગરિક અને વિદેશી તરીકે ન હતા, પરંતુ ભારતના સાર્વભૌમ પ્રજાજનો તરીકે, મુક્ત લોકશાહી સમાન તરીકે, લોકકલ્યાણ માટે નવા જીવનની રૂપરેખા ઘડી રહ્યા હતા. ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા અને રાજ્યો દ્વારા સાર્વભૌમત્વનો પ્રત્યેક અંશ ત્યજી દેવામાં આવ્યો હતો અને આ ભૂમિના લોકોને સમર્પિત કરવામાં આવ્યો હતો, જેમણે બંધારણ સભામાં પોતાના પ્રતિનિધિઓ મારફતે પોતાના માટે એક નવું બંધારણ ઘડ્યું કે જેમાં સૌ કોઈ એક નવી વ્યવસ્થામાં નાગરિકો હતા જેમની પાસે માત્ર એક જ સંબંધ હતો અને જેઓ માત્ર એક જ વફાદારી ધરાવતા હતા: સાર્વભૌમ લોકશાહી પ્રજાસત્તાક એવા ભારત પ્રત્યે ભક્તિ, નિષ્ઠા અને વફાદારી. એક જ ઝાટકે અન્ય તમામ પ્રાદેશિક વફાદારીઓ ભૂંસી નાખવામાં આવી હતી અને જ્યાં સ્પષ્ટપણે જાળવી રાખવામાં આવી હતી તે સિવાય

ભૂતકાળને નાબૂદ કરવામાં આવ્યો હતો; એક જ ક્ષણે સૌ માટે એક જ સ્ત્રોતમાંથી ઉદ્ભવતી, એક જ આધાર પર સ્થપાયેલી નવી વફાદારી સાથે નવી વ્યવસ્થાનો જન્મ થયો: કોઈ વર્ગ, કોઈ જ્ઞાતિ, કોઈ જાતિ, કોઈ ધર્મ, કોઈ ભેદભાવ કે કોઈ અનામત વિના ભારતના લોકોની સાર્વભૌમ ઇચ્છા.

બંધારણની પ્રસ્તાવના તેના ભવ્ય પ્રારંભમાં વર્ણવે છે: "અમે, ભારતના લોકો, ભારતને એક સાર્વભૌમ લોકશાહી પ્રજાસત્તાક તરીકે સંસ્થાપિત કરવાનો અને તેના તમામ નાગરિકોને: ન્યાય, સ્વતંત્રતા, સમાનતા, બંધુતા પ્રાપ્ત કરાવવાનો ગંભીર સંકલ્પ કરીને; અમારી બંધારણ સભામાં આ ૨૬ નવેમ્બર, ૧૯૪૯ ના રોજ આથી આ બંધારણ અપનાવીએ છીએ, અધિનિયમિત કરીએ છીએ અને અમારી જાતને અર્પિત કરીએ છીએ."

અનુચ્છેદ ૧ (૧) દર્શાવે છે કે ભારત રાજ્યોનો સંઘ રહેશે અને ખંડો (૨) અને (૩) તે પ્રદેશોને વ્યાખ્યાયિત કરે છે જેનો ભારત બનેલો રહેશે. તેમાં એવા પ્રદેશોનો સમાવેશ થાય છે કે જેમાં વિવાદિત જમીનો આવેલી છે.

અનુચ્છેદ ૫ ભારતીય નાગરિકોને વ્યાખ્યાયિત કરે છે. તેઓ પોતાના વિશાળ વ્યાપમાં ચરખારી અને સરીલાના તે શાસકો કે જેમણે ગ્રાન્ટ્સ આપી હતી, તે અરજદારો કે જેમણે તે પ્રાપ્ત કરી હતી અને જેઓ હવે રાજ્યકૃત્ય તરીકે જમી કરવા માંગે છે તે તમામને સમાવી લે છે. કોઈ સાર્વભૌમ માટે પોતાના જ પ્રજાજનો વિરુદ્ધ રાજ્યકૃત્ય કરવું અશક્ય છે. જે અધિકારનો ઉપયોગ ન થાય ત્યા સુધી માત્ર મોકૂફ રહ્યો હોય તેવા એક સમયે

વિદેશી રહેલા નાગરિક વિરુદ્ધ રાજ્યકૃત્ય કરી શકાય તે સિદ્ધાંત ભલે ગમે તેટલો વિવાદાસ્પદ હોય, પરંતુ એ વાતમાં ક્યારેય કોઈ શંકા રહી નથી કે જે રાજ્ય તે અધિકારનો ઉપયોગ કરવા માંગે છે તેની સ્થાપનાથી જ તેના પ્રદેશમાં શરૂઆતથી હંમેશાં નાગરિક રહેલા વ્યક્તિ વિરુદ્ધ તે ક્યારેય કરી શકાય નહિ.

અન્ય કાયદાઓ જેની મંજૂરી આપે છે તેના કરતાં રાજ્ય માટે ઘણા ઉચ્ચ અધિકારોનો દાવો કરતા અંગ્રેજી ન્યાયિક સત્તામંડળો મુજબ પણ આ જ સ્થિતિ છે. જોહ્નસ્ટોન વિરુદ્ધ પેડલર (૧) માં પૃષ્ઠ ૨૮૧ પર લોર્ડ એટકિન્સને કહ્યું હતું: "લોર્ડ હેલ્સબરીના ચુકાદાના છેલ્લા શબ્દો સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે આ દેશની સરકાર પોતાના જ પ્રજાજનો પૈકી કોઈની સામે એવો બચાવ કરી શકતી નથી કે પછીનાને થયેલા નુકસાન માટે કરાયેલું કૃત્ય એ રાજ્યકૃત્ય હતું, કારણ કે આવો પ્રજાજન પોતાના અન્યાયના નિવારણ માટે પોતાના જ સાર્વભૌમ દ્વારા પોતાની વિરુદ્ધ રાજદ્વારી દબાણ લાવવા પર સ્પષ્ટપણે આધાર રાખી શકે નહિ. આ સિદ્ધાંતને અનુરૂપ વોકર વિરુદ્ધ બેર્ડ (૧) માં ઠેરવવામાં આવ્યું હતું કે, જ્યાં શાંતિના સમયમાં બ્રિટિશ પ્રદેશમાં થયેલા અતિક્રમણ માટેના દાવામાં વાદીઓ બ્રિટિશ પ્રજાજનો હોય, ત્યાં એવો કોઈ બચાવ થઈ શકે નહિ કે તે અતિક્રમણ રાજ્યકૃત્ય હતું, અને તેના કારણે મ્યુનિસિપલ કોર્ટોનું અધિકારક્ષેત્ર નકારી કાઢવામાં આવ્યું હતું."

અને તેથી પૃષ્ઠ ૨૯૫ પર લોર્ડ ફિલિમોરે કહ્યું હતું: "કારણ કે હર મેજેસ્ટી અને તેમની પ્રજા પૈકી કોઈ વ્યક્તિ વચ્ચે રાજ્યકૃત્ય જેવી કોઈ બાબત હોઈ શકે

નહિ."

મેયર ઓફ લ્યોન્સ વિરુદ્ધ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપની (૧) માં લોર્ડ બ્રોહમ વધુ આગળ વધ્યા, અને આ સિદ્ધાંતને એવા વિદેશીઓ સુધી લંબાવ્યો જેઓ પાછળથી નાગરિક બન્યા હતા. તેમણે પૃષ્ઠ ૨૮૪ અને ૨૮૫ પર કહ્યું હતું: "પરંતુ આ સ્થિતિ સંપૂર્ણપણે અસમર્થનીય જણાય છે, કારણ કે તમામ ન્યાયિક સત્તામંડળો ઠેરવે છે કે વિજય થતાં વિજિત દેશના પૂર્વજન્મેલા તેમજ પશ્ચાત્–જન્મેલા તમામ રહેવાસીઓ વિજેતાના દેશના નિવાસીઓ બની જાય છે; અને વિજિત પ્રજા તેમના પરના પ્રભુત્વના જોડાણ પર પોતાની નવી સાર્વભૌમ સત્તા માટે વિદેશી બની જાય છે તેવું પ્રતિપાદન કરવું અત્યંત હાસ્યાસ્પદ જણાય છે ..... . એ અવલોકન કરવું જરૂરી છે કે નીચેની કોર્ટ સ્પષ્ટપણે સ્વીકારે છે કે વિજય એવું કાર્ય કરે છે જેને તેઓ આભાસી દેશીયકરણ કહે છે."

પરંતુ તે ગમે તે હોય, અહીં વિજય કે સમર્પણનો કોઈ પ્રશ્ન નથી. નવા પ્રજાસત્તાકનો જન્મ ૨૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૦ ના રોજ થયો હતો, અને સૌએ એક જ સ્ત્રોતમાંથી અને એક જ ક્ષણે નાગરિકતાના પોતાના અધિકારો મેળવ્યા હતા; તેવી જ રીતે, તે જ ક્ષણે અને તે જ કારણસર, તેની સીમાઓ અંદરનો સમગ્ર પ્રદેશ ભારતનો પ્રદેશ બન્યો. નવા રાજ્યના દ્રષ્ટિકોણથી જાણે કે કબજાની એકતા, હિતની એકતા, માલિકી હક્કની એકતા અને સમયની એકતા પ્રવર્તે છે.

કેન્દ્ર સરકારે પોતાના શ્વેતપત્રમાં વ્યક્ત કર્યા મુજબ આ ખૂબ જ સ્પષ્ટપણે કેન્દ્ર સરકારની ઈચ્છા પણ હતી, તેથી જો આ કેસ હજુ પણ સમર્પણનો રહ્યો

હોત તો પણ હક્કજતો કરવાના અને ત્યાગના સ્પષ્ટ પુરાવા છે. પૃષ્ઠ ૧૧૫ પર કહેવામાં આવ્યું છે: "નવા બંધારણના પ્રારંભ સાથે, વિલીનીકરણ પામેલા દેશી રાજ્યો અલગ અસ્તિત્વ તરીકેના પોતાના તમામ અંશો ગુમાવી ચૂક્યા છે"; અને પૃષ્ઠ ૧૩૦ પર: "ભારતનું નવું બંધારણ રાજ્યોના 'સંઘીયકરણ' દ્વારા લાવવામાં આવેલી ભારતીય એકતાની બદલાયેલી વિભાવનાને અભિવ્યક્તિ આપે છે .....

અને પૃષ્ઠ ૧૩૧ પર: "૧૯૩૫ ની યોજનાથી વિપરીત નવું બંધારણ એ લોકશાહીઓ અને રાજવંશો વચ્ચેનું જોડાણ નથી પરંતુ લોકોના સાર્વભૌમત્વની વિભાવના પર નિર્મિત ભારતીય લોકોનો સાચો સ ઘ છે ..... ભારતના તમામ નાગરિકો, ભલે તેઓ દેશી રાજ્યોમાં રહેતા હોય કે પ્રાંતોમાં, સમાન મૂળભૂત અધિકારો અને તેનો અમલ કરાવવા માટેના સમાન કાનૂની ઉપાયો ભોગવશે. કેન્દ્ર સાથેના તેમના બંધારણીય સંબંધોની બાબતમાં અને તેમના આંતરિક માળખામાં, દેશી રાજ્યો પ્રાંતોની સમકક્ષ રહેશે. તેથી નવું બંધારણ છેવટે તે તમામ કૃત્રિમ અવરોધોને દૂર કરે છે કે જે દેશી રાજ્યોને પ્રાંતોથી અલગ પાડતા હતા અને પ્રાંતો તેમજ રાજ્યોના લોકોના સહકારી પ્રયાસના સાચા પાયા પર નિર્મિત એક મજબૂત, એકીકૃત અને લોકશાહી ભારતના ઉદ્દેશ્યને પ્રથમ વખત સિદ્ધ કરે છે." પરંતુ અમે સરકારની ઈચ્છા પર અમારો આધાર રાખતા નથી.

આપણે હવે રજવાડાંઓ અને સત્તાઓ સાથે સંબંધિત નથી. આપણે

આપણી ઉપર બંધારણનું સંપૂર્ણ રક્ષણ કવચ ધરાવીએ છીએ અને તેની રક્ષણાત્મક જોગવાઈઓની બખ્તર ધારણ કરીને તથા તેની પ્રેરણાની તેજસ્વી તલવાર લહેરાવીને હવેથી તેના પ્રબુદ્ધ માર્ગો પર ચાલીએ છીએ.

એ વાતનો ઈનકાર કરવામાં આવ્યો ન હતો કે જો રાજ્યના હાલના પગલાંને રાજ્યકૃત્ય તરીકે બચાવી શકાતું નથી, તો તેને કાયદાની કોઈપણ જોગવાઈ હેઠળ બચાવી શકાય નહિ. દેશની સામાન્ય કોર્ટોમાં આ ગ્રાન્ટ્સ રદ કરવાનો રાજ્યને અધિકાર રહેશે કે કેમ, અથવા કાયદાકીય પ્રક્રિયા દ્વારા તે અરજદારોને આ મિલકતોથી વંચિત કરી શકે કે કેમ, તે એવી બાબત છે જેના પર અમે કોઈ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરતા નથી. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે તેના હાલના પગલાંનો બચાવ થઈ શકે તેમ નથી. બંધારણનો અનુચ્છેદ ૩૧ (૧) તેમજ અનુચ્છેદ ૧૯ (એફ) અહીં આકર્ષાય છે. તે મુજબ અરજદારો અનુચ્છેદ ૩૨ (૨) હેઠળ રિટ મેળવવા હક્કદાર છે. તે અનુસાર ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યને ફરિયાદવાળા આદેશોનો અમલ કરતાં અટકાવતી અને જો કબજો લેવામાં આવ્યો હોય તો અરજદારોને કબજો પરત સોંપવાનો નિર્દેશ આપતી રિટ જારી કરવામાં આવશે.

ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા અરજદારોને તેમનો ખર્ચ ચૂકવવામાં આવશે. ઈન્ટરવીનર પોતાનો ખર્ચ જાતે ભોગવશે.

રિટ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========